

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Het College voor de Rechten van de Mens en het stereotype van de 'stelende kleurling': een vingeroefening in intersectionaliteit

Vries, K.M. de; Loof, J.P.; Lawson, R.

Citation

Vries, K. M. de. (2024). Het College voor de Rechten van de Mens en het stereotype van de 'stelende kleurling': een vingeroefening in intersectionaliteit. In J. P. Loof & R. Lawson (Eds.), *Diverse mensen en gelijke rechten anno 2024: Essays ter gelegenheid van het emeritaat van prof. Titia Loenen als hoogleraar Mensenrechten en diversiteit* (pp. 205-209). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4194964>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4194964>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

38 | Het College voor de Rechten van de Mens
en het stereotype van de ‘stelende
kleurling’
Een vingeroefening in intersectionaliteit

Karin de Vries

1 INLEIDING

Tijdens het schrijven van mijn proefschrift stuitte ik op een dun, grijs boekje uit de serie *Ars Aequi Cahiers*. Het had als titel ‘Het gelijkheidsbeginsel’ en was geschreven door Titia Loenen.¹ In ongeveer 70 pagina’s wist Titia de kernleerstukken rondom het gelijkheidsbeginsel overzichtelijk neer te zetten, en tegelijkertijd een doorkijkje te bieden naar de oneindige complexiteit die daarachter ligt. Mijn interesse voor het gelijkebehandelingsrecht was gewekt en heeft me sindsdien niet meer losgelaten. Het boekje staat nog steeds in mijn boekenkast. Ik verheug me op het vervolg in de vorm van Titia’s ‘Grote Boek’, waar zij de afgelopen tijd hard aan heeft gewerkt.

Ondanks de veelomvattendheid van Titia’s analyse, bijna 30 jaar geleden, is er een concept dat daarin nog niet voorkwam: intersectionaliteit. Dit begrip, dat duidt op een samenloop van discriminatiegronden en zijn oorsprong vindt in de Amerikaanse *critical race theory*, heeft tot nu toe nauwelijks een rol van betekenis gespeeld in het Nederlandse gelijkebehandelingsrecht. Dat blijkt onder meer uit het landenrapport van het *European Equality Law Network* uit 2019, het laatste jaar waarin Titia als expert voor dat netwerk rapporteerde over de ontwikkelingen in Nederland op het gebied van gelijke behandeling. Titia merkte hierbij op dat het College voor de Rechten van de Mens (hierna het College) vaker een intersectionele benadering zou kunnen toepassen waar het gaat om het verbod om een hijab (Islamitische hoofddoek) te dragen, wat tot dan toe steeds was aangemerkt als indirect onderscheid op grond van godsdienst.²

1 M.L.P. Loenen, *Het gelijkheidsbeginsel*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 1998.

2 M.L.P. Loenen, *Country report Non-discrimination The Netherlands 2019* (report prepared for the European network of legal experts in gender equality and non-discrimination), Brussel: Europese Commissie 2019, p. 19. Een intersectionele benadering van (o.a.) hijab-verboden is ook bepleit door Hutten en Mustafa, zie W. Hutten & N. Mustafa, ‘De schijn van neutra-

2 RECENTE OORDELEN OVER INTERSECTIONALITEIT

Een zoekactie in de oordelendatabank van het College laat zien dat er tussen 2011 (het laatste jaar waarin de Commissie Gelijke Behandeling actief was) en 2022 geen oordelen zijn gewezen waarin aan intersectionaliteit werd gerefereerd.³ Sindsdien lijkt het concept aan een voorzichtige opmars bezig: hoewel niet in relatie tot hijabs, wordt in drie recente oordelen expliciet ingegaan op de vraag of er sprake is geweest van intersectionele discriminatie.⁴ In geen van deze oordelen komt het echter tot een vaststelling van verboden intersectioneel onderscheid. In twee oordelen concludeerde het College ‘slechts’ tot onzorgvuldige klachtbehandeling.⁵ In de meest recente zaak oordeelde het dat een werkgever had nagelaten om voldoende zorg te dragen voor een discriminatievrije werkomgeving én dat de klacht hierover onzorgvuldig was behandeld, maar koppelde het beide vormen van onderscheid aan een enkele discriminatiegrond (ras).⁶

Het begrip intersectionaliteit kan toegevoegde waarde hebben bij de beoordeling van klachten over ongelijke behandeling, omdat het vormen van uitsluiting en achterstelling zichtbaar kan maken van groepen die zich niet aan de hand van een enkele discriminatiegrond laten identificeren. De grondlegster van het begrip, de Amerikaanse hoogleraar Kimberlé Williams Crenshaw, gebruikte het onder meer om te laten zien hoe in feministische en antiracistische discoursen rondom geweld tegen vrouwen de ervaringen van vrouwen van kleur onzichtbaar werden gemaakt, met als gevolg dat juist deze kwetsbare groep van bescherming werd uitgesloten.⁷ In de hiervoor genoemde oordelen van het College is deze toegevoegde waarde echter nog weinig zichtbaar en lijkt het College vooral zoekende naar een manier om daadwerkelijk handen en voeten te geven aan een intersectionele benadering. In deze bijdrage doe ik daarvoor een aanzet, aan de hand van het werk van Crenshaw.

liteit: Een kritische analyse van het juridische en maatschappelijke debat over neutraliteitsvoorschriften’, *NTM/NJCM-Bulletin* 2023, p. 355-370.

3 De databank is te vinden op www.mensenrechten.nl/oordelen. De gebruikte zoektermen zijn ‘intersectionaliteit’, ‘intersectioneel’ en ‘intersectie’.

4 College voor de Rechten van de Mens 21 november 2022, oordeel 2022-132; College voor de Rechten van de Mens 14 december 2023, oordeel 2023-132 en College voor de Rechten van de Mens 14 mei 2024, oordeel 2024-40.

5 Oordelen 2022-132 en 2023-132.

6 Ik merk met het oog op transparantie op dat ik als plaatsvervangend collegelid betrokken was bij dit oordeel.

7 K. Crenshaw, ‘Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color’, *Stanford Law Review* [1991] 43(6), p. 1241-1299.

2 INTERSECTIONELE DISCRIMINATIE = STRUCTURELE DISCRIMINATIE

Het begrip intersectionaliteit komt, zoals gezegd, uit de *critical race theory*, die in de jaren '80 in de Verenigde Staten is ontstaan en waarvan Crenshaw één van de bekendste vertegenwoordigers is. Aan de basis van deze stroming ligt de gedachte dat 'ras' als sociale (niet biologische!) categorie een belangrijk maatschappelijk ordeningsprincipe is, op grond waarvan mensen van kleur worden uitgesloten van welvaart, status en politieke representatie ten gunste van witte mensen (*white privilege* of *white supremacy*).⁸ *Critical race theorists* belichten de rol die het recht speelt bij het ontstaan en in stand houden van deze raciale ongelijkheid. Inzicht in de geschiedenis en context van rechtsnormen zijn daarbij van cruciaal belang.⁹ Een wet die de uitoefening van het kiesrecht afhankelijk maakt van een schrijftoets levert op het eerste gezicht geen onderscheid op grond van ras op, maar krijgt een heel andere lading als die wordt aangenomen in een context waarin ongeletterdheid vooral voorkomt bij mensen van kleur en bovendien het gevolg is van bewuste segregatie in het onderwijs.

Vanuit de *critical race theory* heeft Crenshaw de aandacht gevestigd op de positie van vrouwen van kleur die, zoals zij laat zien, te maken hebben met specifieke vormen van onderdrukking waar mannen van kleur (en witte vrouwen) niet door geraakt worden. Het gaat ook haar daarbij echter steeds om ongelijkheid die het gevolg is van maatschappelijke structuren van uitsluiting en die (meestal) niet zichtbaar wordt als alleen naar formele juridische categorieën wordt gekeken.¹⁰ Crenshaw benadrukt bovendien dat categorisering als zodanig niet het belangrijkste probleem is: 'the dimension of racial domination that has been most vexing to African-Americans has not been the social categorization as such but, rather, the myriad ways in which those of us so defined have been systematically subordinated'.¹¹ De oplossing ligt daarom, zo stelt zij, niet enkel in het erkennen van meervoudige identiteiten, maar in het erkennen van de maatschappelijke ongelijkheid waarmee het bezit van die identiteiten gepaard gaat.¹²

8 K. Crenshaw e.a., 'Introduction', in: K. Crenshaw e.a. (red.), *Critical Race Theory. The Key Writings that Formed the Movement*, New York: The New Press 1995, p. xiii-xxxii.

9 Idem, p. xxiv.

10 Een vergelijkbare interpretatie is gegeven door Hutten en Mustafa, die intersectionaliteit koppelen aan het begrip 'institutioneel racisme'. Zie Hutten & Mustafa 2023, reeds aangehaald, p. 367-369.

11 Crenshaw 1991, reeds aangehaald, p. 1298.

12 Idem, p. 1298-1299.

3 INTERSECTIONELE STEREOTYPERING: DE ‘STELLENDE KLEURLING’?

Eén van de recente oordelen van het College waarin intersectionaliteit expliciet werd aangehaald, betrof een man van Ghanese afkomst (de verzoeker) die door beveiligers uit de rij voor de kassa van een parfumerie werd gehaald, omdat hij verdacht werd van diefstal.¹³ Hoewel, na het arriveren van de politie, blijkt dat de man geen diefstal heeft gepleegd, krijgt hij toch een winkelverbod opgelegd. Hij dient een klacht in bij het College waarin hij stelt te zijn gediscrimineerd op grond van ras en/of geslacht. Volgens de verzoeker was er geen redelijke aanleiding voor de verdenking en moet die dus wel zijn ingegeven door zijn huidskleur en/of geslacht. De vertegenwoordiger van de winkel stelt daartegenover dat de verzoeker zich verdacht gedroeg door dingen in zijn jas te stoppen en brengt daartoe twee verklaringen in van winkelmedewerkers. Het College oordeelt dat de verzoeker onvoldoende feiten heeft aangevoerd die onderscheid op grond van ras, geslacht of een samenloop van beide gronden kunnen doen vermoeden en stelt vast dat zijn gedrag de reden is geweest waarom de beveiliging werd ingeschakeld (par. 4.8-4.9). Het voegt daar nog wel aan toe dat het ‘een feit van algemene bekendheid [is] dat discriminatie op grond van ras in de Nederlandse samenleving nog altijd een realiteit is’ en dat discriminatie vaak subtiel en indirect plaatsvindt. Het College acht het vermoeden van de verzoeker, dat hij discriminatie heeft ervaren, daarom ‘invoelbaar’, maar voegt daaraan toe dat die subjectieve beleving niet beslissend is voor de vaststelling van verboden onderscheid (par. 4.10).

Deze overwegingen laten zien dat het College zich weliswaar bewust was van de maatschappelijke context waarin de verzoeker ten onrechte voor een winkeldief werd aangezien – een samenleving waarin rassendiscriminatie een voortdurende realiteit is – maar dat deze niet van belang werd geacht voor de vaststelling van het bewijsvermoeden. In een intersectionele benadering, zoals voorgestaan door Crenshaw, doet die context er echter wel degelijk toe. Het is daarbij bovendien van belang om specifieke patronen van discriminatie te identificeren die kunnen leiden tot het soort behandeling dat de verzoeker ten deel is gevallen. Het gaat dan bijvoorbeeld om stereotypen waarbij mannen met een donkere huidskleur in verband worden gebracht met crimineel gedrag.¹⁴ Wanneer dit soort patronen buiten beschouwing wordt gelaten is het moeilijk in te zien waarom juist de combinatie van de gronden ras en geslacht relevant is voor de vaststelling van mogelijke discriminatie.

13 College voor de Rechten van de Mens 14 december 2023, oordeel 2023-132.

14 Een recent overzicht van relevante sociaalwetenschappelijke literatuur is te vinden in M. van Meeteren e.a., *Etnisch profileren door de politie; een systematische literatuurstudie toegespitst op de Nederlandse context* (studie in opdracht van het WODC), Nijmegen/Leiden 2023, p. 77-80. Hoewel de genoemde studies specifiek zien op etnisch profileren door de politie, is het waarschijnlijk dat dezelfde of vergelijkbare stereotyperingen ook van invloed zijn op etnisch profileren door andere actoren, zoals beveiligingspersoneel.

Andersom maakt het meewegen van dergelijke patronen, en dus de maatschappelijke context waarin de ongelijke behandeling heeft plaatsgevonden, het aannemelijker dat de huidskleur en het geslacht van de verzoeker wel degelijk van invloed zijn geweest op de beslissing om hem uit de rij te halen. Dat de winkelmedewerkers meenden dat de verzoeker zich verdacht gedroeg, staat aan die bevinding overigens niet in de weg, omdat huidskleur ook van invloed kan zijn op wat als verdacht gedrag wordt gezien. Dit is treffend in beeld gebracht in de documentaire *Zwart als roet* van Sunny Bergman, waarin zij verschillende mannen in een park een fietsslot laat openzagen. De reacties van omstanders zijn niet voor elke man hetzelfde: waar van de witte man wordt gedacht dat hij zijn sleutels is verloren, worden de donkergekleurde mannen er eerder van verdacht dat zij de fiets proberen te stelen en wordt zelfs de politie gebeld.¹⁵

4 VERSTERKING VAN TOEKOMSTIGE OORDELEN

Hiervoor is geschetst hoe een contextuele benadering kan helpen om daadwerkelijk invulling te geven aan het begrip intersectionaliteit en zo de toekomstige oordelen van het College te versterken. Natuurlijk is daarmee niet alles opgelost. Een vraag blijft bijvoorbeeld wie het bewijs van processen van structurele discriminatie moet leveren, en welke rol het College daar zelf bij moet en kan spelen. Een andere vraag is of het bestaan van een context van structurele discriminatie jegens bepaalde (intersectioneel gedefinieerde) groepen ooit voldoende kan zijn om een vermoeden van verboden onderscheid aan te nemen, of dat er toch altijd ook sprake moet zijn van individuele factoren. Een interessante middenweg werd op dit punt gekozen in oordeel 2022-132, waar het College een bewijsvermoeden baseerde op de manier waarop de verzoekster door haar werkgever was behandeld in combinatie met onderzoek van het CPB en SCP waaruit bleek dat vrouwen met een migratieachtergrond een aanzienlijk verschil in arbeidsparticipatie en loon ervaren ten opzichte van andere groepen.¹⁶ Een derde en laatste vraag is ten slotte wat het meewegen van structurele processen van discriminatie bij de vaststelling van het bewijsvermoeden betekent voor de toerekening van de ongelijke behandeling aan de verweerder in een individuele zaak, wanneer die processen zich (deels) buiten de invloedssfeer van verweerder afspelen. Mogelijk zullen bouwstenen voor een antwoord op deze vragen te vinden zijn in Titia's Grote Boek. Ik kijk daarnaar uit!

15 Ik gebruikte dit voorbeeld eerder in mijn noot bij de EHRM-arresten *Basu t. Duitsland* en *Muhammad t. Spanje*, *EHRC Updates* 2022/258.

16 College voor de Rechten van de Mens 21 november 2022, oordeel 2022-132.